

דף נא

צו. א. דברים המותרים, ואחרים נהגו בהם איסור – האם רשאים להתירם בפניהם?
ב. ההולך ממקום למקום – כיצד עליו לנהוג במנהגים החלוקים בין המקומות?

א. דברים המותרים, ואחרים נהגו בהם איסור – אי אתה רשאי להתירם בפניהם. ודוקא בכותים או בני מדינה שאין חכמים מצויים ביניהם ואם יתירו בפניהם עלולים לזלזל בשאר דברים ולהתיר איסורים, אבל שלא בפניהם, או בפני החכמים שלא יבואו להקל יותר – מותר.

א. נסתפק ר"י, בפני החכמים שמותר להתיר – האם אפשר להתיר להם או שמא רק לנהוג התר בעצמו מותר. והרמב"ן אוסר להתיר להם, אם לא במנהג הנובע מטעות ברורה כדלהלן.

ב. נראה שבכלל איסור זה שלא לומר לבני המדינה שאינם בני תורה, מנהג שאתם נוהגים בו איסור אינו מן הדין אלא משום מנהג שהחמירו אבותיכם – שלא יקלו בו (כן כתב הר"ן).

מבואר בגמרא שאם עלול המנהג להביא לתקלה, יש להתירו בפניהם כדי שלא יבואו לידי מכשול. כגון בני חוואי שנהגו להפריש חלה מאורז, אם רובם אוכלים דגן יש להתיר בפניהם כדי שלא יבואו להפריש מן החיוב על הפטור ומהפטור על החיוב. אבל אם רובם אוכלים אורז, אין להתיר בפניהם כדי שלא תשתכח מהם תורת חלה (רב אשי. וכן הובא להלכה בפסקי חלה לרשב"ץ ח"ב רצא, ב).

א. כתבו התוס': כל הדיון הזה להתיר מנהג שנהגו בו איסור, אמור רק במנהג שנהגו בו העם מעצמם, אבל מנהג חשוב שנתייחד על פי תלמידי חכמים – בר תוקף הוא ובכל אופן אסור להתיר בפניהם, אדרבה, הבא לשם צריך לנהוג כמנהג המקום, וכדלהלן.

ב. כתבו התוס' (כאן ובעירובין קא): והרו"ה על פי הירושלמי: דברים שנהגו מחמת טעות, שסברו שהדבר אסור – יכול להתיר בפניהם ולומר להם טועים אתם. לא אסרו להתיר אלא בדברים שיודעים שהם מותרים ואעפ"כ נהגו בו איסור.

והרמב"ן סובר שאפילו מנהג הנובע מטעות אין להתיר בפני המון העם אלא בפני ת"ח או בצנעה (וכן כתב הראב"ד). ואולם אם בא אדם לשאול, והרי כבר מרופה הדבר בידו – מתירים לו ומבארים לו אמיתת כל הענין כדי שלא ייסרכו לדברים אחרים. [ואפילו למי שאינו בן תורה – כדברי הראב"ד. ויש אומרים דוקא לבני תורה. ע' מלחמות ה' לרמב"ן (ונראה שצריך להגיה בלשוננו 'אלא בבני תורה'); ר"ן]. ואם אין הטעות מוכרעת אלא תלויה בשיקול הדעת, וחלוקים חכמי המקומות בדבר [כגון חלב דאייתרא] – אינו רשאי להתיר להם מנהגם, אולם הוא עצמו רשאי לנהוג התר אם דעתו לחזור למקומו ובלבד שלא ינהג כן בפרהסיא, בפני המון העם. ואם אין בדעתו לחזור – נוהג כמנהג המקום אפילו בצנעה (וכ"כ הר"ן). ומנהג שנהגו במקום מסוים כסייג ולא מחמת טעות – בכל אופן צריך לנהוג כמותם, גם בחדרי חדרים, ואפילו דעתו לחזור למקומו.

ב. שנינו, ההולך ממקום למקום – נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם. ולא ישנה אדם – מפני המחלוקת.

לאביי, אין הדברים אמורים בבן ארץ ישראל שהלך לבבל שהוא יכול לנהוג כמנהגי מקומו, גם להקל, לפי שבני בבל כפופים לבני ארץ ישראל הסמוכים, הלכך אין בזה מחלוקת אם ממשיך לנהוג כמנהג ארץ ישראל [וכן כשהולך בן בבל לא"י, לאביי יכול להקל כמנהג א"י. עפ"י חולין יח:]. לרב אשי, אם דעתו לחזור למקומו, יכול לנהוג כקולת מקומו. [וכן לאידך גיסא, רק אם דעתו לחזור צריך לנהוג כחומרת מקומו, אבל אם אין דעתו לחזור – אינו חייב להחמיר (עפ"י חולין יח:)].

- א. י"מ שחילוקו של רב אשי אמור רק מבבל לא"י, אבל שאר הולך ממקום למקום נוהג כחומר שני המקומות בין שדעתו לחזור בין שלא (עפ"י תירוץ שני בתוס' חולין יח: ד"ה הני).
 ב. לאביי, אין חילוק אם דעתו לחזור אם לאו (עפ"י רמב"ן; שו"ת מהרי"ק קב). והלכה כרב אשי שהוא אחרון (רי"ף ושאר פוסקים). ולהלכה אין חילוק בין ארץ ישראל לבבל (עפ"י דעת כהן מו).
 גם באופן שיכול לנהוג כמנהג מקומו, אין לנהוג כן בפרהסיא – מפני המחלוקת. הלכך בן מקום שיודעים בו מתי ראש חדש, שיצא למקום שאינם יודעים, והוא במקום ישוב – לא יעשה מלאכה ביום טוב שני של גליות שהרי כולם שובתים, אבל במדבר – מותר (וכן לענין עשיית מלאכה בערב פסח. פוסקים). ומסופר (נב). שרב יוסף נידה / הלקה לאחד החכמים שהלך מבי רב (מבירם. רא"ש) לפומבדיתא ביום טוב שני של גליות.
 א. כאמור לעיל, לדעת הרמב"ן מנהג שנעשה לסייג ולא מחמת הטעות, גם אם דעתו לחזור למקומו צריך לנהוג כמנהג המקום שהוא שם, אף בצנעה. ואם הוא מנהג מוטעה בעליל, נוהג לקולא בצנעה או בפני חכמים ולא בפני המון העם שאינם בני תורה. ואם טעותו תלויה בשיקול הדעת ובמחלוקת – אם דעתו לחזור למקומו נוהג לקולא בצנעה אך לא בפני המון העם.
 ולדעת התוספות ועוד ראשונים, אין חילוק בין מנהג שנעשה לסייג ובין שהוא נובע מהוראת חכמי המקום – אם בדעתו לחזור למקומו, נוהג כמנהג מקומו, אבל לא יעשה כן בפרהסיא מפני המחלוקת אלא בצנעה [ואף בפני תלמיד חכם אין להקל, אך אם עשה בצנעה ומצאו ת"ח – אין צריך להפסיק, שאין בזה חשש מחלוקת כי הלה יודע שיש דעות חלוקות בדבר. עפ"י ר"ן ושאר פוסקים]. ויש דברים שדרכם להתפרסם כגון עשיית מלאכה, שאף בצנעה אסורים במקום ישוב אלא במדבר. ואם אין דעתו לחזור – נוהג מיד כמנהג המקום שהלך לשם, אף בצנעה. וכן נקטו הפוסקים להלכה (או"ח תסח, ד ומשנ"ב ובאה"ל תסח, ד. והביא שם שיטת הרמב"ם כפי שפרשהו אחרונים, ולפיה שלא במקום ישוב מותר לו להקל אפילו אין דעתו לחזור, ובישוב מותר כשבעתו לחזור. ומ"מ להלכה אין נוקטים כן. וע' גם באגרות משה או"ח ח"א קנח ואה"ע ח"א נט).
 ב. קבוצת אנשים ההולכים מארץ ישראל לחו"ל, למקום שאין שם ישוב יהודי [וכגון חסידים הנוסעים למזיבוו', לציון רבם], צריכים לנהוג שם יום טוב שני משום שהם רבים ומתפרסם הדבר, ובפרט כיום שהכל נודע במהרה על ידי כלי תקשורת (עפ"י שבט הלוי ח"ט קכז). יש להעיר, לפי מה שמקובל ונהוג משכבר שבני חו"ל הנמצאים בארץ עושים מנין לתפילותיהם ביו"ט שני, ואעפ"י שבפרהסיא אסור לשנות ממנהג המקום, הרי שהחשיבו ענין זה כצנעה, שלא כלענין מלאכה, וגם אין עושים כן בפרהסיא ממש (כמו שכתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה לו, ו), אם כן מדוע לא נאמר גם בבני א"י כשהם בחו"ל, עכ"פ במקום נידה, שיוכלו להתפלל כמו בארץ.
 ג. יש מי שכתב שמנהג שאינו של סייג שקבלו עליהם, וגם אינו מחמת הוראה ברורה של חכמי המקום אלא שנסתפק להם ההלכה והחמירו מפני הספק – אין זה בגדר 'מנהג' שאחרים חייבים להחמיר בו, אלא יכולים לילך אחר דעת הפוסקים שמתירים הדבר (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד ק, ד).
 ד. מנהג הנובע מטעות, הנהוג במקום שיצא משם – אין חוששים לו (ראב"ד). ואולם אם אין זו טעות ברורה אלא תלויה בשיקול הדעת – חייב לנהוג כחומרי מקום שיצא משם עד שיקבע דירתו במקום אחר (ר"ן).
 ה. מנהג שנהגו במקום שיצא משם, שאם ינהג בו במקום אחר יהא שם חשש מחלוקת – יעשה

כמנהג המקום שהוא שם אף לקולא, כיון שאינו אלא מנהג וגדול השלום (עפ"י תוס' ורא"ש ושאר פוסקים). ואולם בדבר של איסור, ודאי אין לו להקל מפני המחלוקת, אף באיסור דרבנן (משנ"ב). ואם אין האיסור מוכרע, והכל מודים שכל אחד במקומו נוהג כשורה, יש לומר שבאיסור דרבנן נוהג כמנהג המקום שבא אליו אף לקולא (עפ"י אורח משפט סי' קל).

ו. אם בא למקום שאין שם מנהג קבוע להתר, כתבו אחרונים: לא פקעו ממנו חומרי המקום שיצא משם [גם אם בדעתו לקבוע דירתו כאן] (מובא בבאור הלכה תסח, ד).

ז. 'מקום' שאמרו – לאו דוקא, אלא כל קהילה שיש לה כל צרכיה בפני עצמה דהיינו בית הכנסת שמתפללים בו בכל יום, מורה צדק ומקוה טהרה וכדו', כפי הנהוג – הרי זה כ'מקום' בפני עצמו ואינה חייבת לנהוג כמנהג הקהילה האחרת שבאותו מקום, גם אם זו קיימת באותו מקום מימים ימימה וזו באה לשם לא מכבר (עפ"י פוסקים שם).

אשה שנישאה הולכת אחר מנהגי בעלה בין לקולא בין לחומרא, כדין הלך למקום ואין דעתו לחזור. ואינה צריכה התרת גדרים על מנהגיה הקודמים (עפ"י אגרות משה אר"ח ח"א קנח ואה"ע ח"א נט; הליכות שלמה תפלה א, ז. עע"ש. ולענין הדלקת הנר שהיא מצות האשה, היתה דעתו (ע"ש מועדים-א ט, ה) שיש לאשה לילך אחר מנהג בית אמה).

צו. א. עם מי אסור לו לאדם לרחוץ במרחץ?

ב. מה דין ספיחים בשביעית, והאם נשתנו ספיחי כרוב משאר ספיחים?

א. עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו (משום הרהור). ורבי יהודה מתיר באביו מפני כבודו (שמשמשו במרחץ (רש"י), אם היה זקן או חולה (עפ"י מסכת שמחות יב). והוא הדין לבעל אמו. שני אחים רוחצים יחדיו. בכבול נהגו בני המדינה איסור בדבר, גזרה משום בעל אחותו [והבא לשם לא ינהג התר בפניהם, אם לא בפני החכמים בלבד, וכנ"ל].

תלמיד לא ירחץ עם רבו. ואם רבו צריך לו – מותר.

א. הלכה כחכמים (עפ"י רמב"ם איסור"ב כא, טז. וע' במאירי).

יש אומרים שלא אסרו אלא במרחץ יבש שמגולים בו, אבל בנהר או במעינות חמים וכדו' שמכוסים במים – מותר. 'זכן עמא דבר' (מובא במהר"ם חלאהו). והרמ"א (יו"ד רמב, טז) כתב שעתה נהגו להקל בכל זה כי הולכים במכנסים במרחץ. וכתבו אחרונים שעכשיו שאין המנהג כן [מלבד בים וכדו'], האיסור נוהג כבזמן הגמרא. ובבן קטן נסתפק בערוך השלחן (אה"ע כג) אם מותר אם לאו. 'זיראה נכון דאם הוא קטן ביותר שעדיין לא שייך הרהור כל כך, ובפרט כשהקטן צריך לו – אין למחות. והייתי מקפיד בנעורי אף כשהיו הבנים עמנו, שלא יכנסו עד אשר אביהם היה כבר מלוכש עכ"פ בגד אחד' (מתוך שבט הלוי ח"ז רב).

ב. תלמיד הנמצא במרחץ ובא לשם רבו – אין צריך לצאת (רמ"א שם). והש"ך פקפק בדבר.

ג. לא מצינו איסור לנכד לרחוץ עם זקנו (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קמז).

ד. ראוי להחמיר שאין לבן או לחתן לרחוץ ולטהר את האב לאחר מותו, אם לא במקום שנהגו התר בדבר (עפ"י אגרות משה שם).

ב. רבי שמעון אומר: כל הספיחים (= הגדלים מאליהם) אסורים בשביעית חוץ מספיחי כרוב. וחכמים אומרים כולם אסורים, גזרה ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים. ושניהם בשיטת רבי עקיבא שדרש הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו – אפילו אותם שנזרעו מאליהם, לא נאסף.